1

Зореліт йшов з наростаючою швидкістю, що вже сягала 166 тисяч кілометрів за секунду. Блок контролю повідомляв, що всі прилади працюють нормально і відхилень, навіть у допустимих параметрах, немає. В овальній командирській рубці, де знаходився центральний пульт управління, все було, як звичайно. На головному екрані переднього огляду застигло звичне темне зоряне небо, а на бокових, що були імітовані під корабельні ілюмінатори, виднілися далекі галактичні туманності.

Прискорення наростало.

На екрані заднього огляду, щойно його вмикала автоматика, видно було, як із дюз корабля вихоплюється розжарена плазма, що своїм пекельним вогнем засвічувала навіть сліпучо-яскраві скупчення спіральних галактик у сузір'ї Великого Кита.

І головний локатор, і бокові кожної мілісекунди промацували десятки й десятки мільйонів кілометрів космічного простору на шляху блискавичного руху корабля, і над пультом постійно світилося одне і те ж табло:

"Простір вільний. Збільшувати швидкість дозволяється".

— Але який сенс у збільшенні швидкості, коли вже немає мети? — чи то запитуючи, чи то просто констатуючи, але конкретно ні до кого не звертаючись, промовив командир.

Йому ніхто не відповів.

У тиші рубки чути було, як розмірено цокотить хронометр, відміряючи вже нікому не потрібний час.

Рей передав управління кіберу-пілоту і якусь мить стомлено сидів за пультом, склепивши набряклі почервонілі повіки — останні п’ять діб він не спав і тримався лише на біостимуляторах.

— Управління прийнято, — пролунав монотонний, металевий голос кібера без інтонацій. — Прошу уточнити курс. Зореліт не має орбіти і летить у нікуди.

— Нас уже влаштовує і такий курс, — сказав Рей і важко, певно, примушуючи себе, звівся.

Біолог Сен і астроном Койль — обидва світловолосі, середнього зросту, але натоптуваті, налиті силою і тренованими м’язами спортсмени-важкоатлети — були чимось схожі один на одного і стояли посеред рубки плече в плече, як два брати-здоровані, й уважно слідкували за кожним рухом командира.

Хоча сухорлявий, на вид дещо аж тонкуватої статі командир і уступав їм у вазі та комплекції, але зростом був вищий за них на півтори голови. В інституті Космонавтики його так і звали: Півторарей.

— Друзі мої! Ви готові до прощання з життям? — запитав він своїм звичайним, трохи глухуватим голосом.

І здалося екіпажу, що їхній високий і статуристий командир аж понижчав у ту безвихідну мить — чи то він сутулився від безнадії, чи його гнула та біда, що, звалившись йому на плечі, давила його своїм немилосердно тяжким гнітом, їм було легше, вони відповідали за самих лише себе, а він, як командир, і за космічний зореліт, і за них обох, і за справу, яку вони так і не виграли. Він, Рей, щасливчик, іронічний Півторарей, який до цього польоту не знав, що таке невезіння, змушений буде відповідати перед історією ще й за умертвління екіпажу. А втім… Що терзати себе й гадати про відповідальність перед історією, як історії вже немає, як немає вже і тієї цивілізації, яка півстоліття тому

послала їх у космічні мандри, як немає вже й самого часу, як немає вже нічого, що раніше називалося танійським, як невдовзі не буде і їх самих — перших танійських зорепрохідників.

— Я готовий, командире, — бликаючи білявими пухнастими віями, відповів Сен.

— Чим швидше, тим краще! — буркнув Койль.

— Що ж, приймається до виконання. Рей підійшов до панелі, на якій ярів червоний хрест, і натис кнопку. Панель беззвучно відсунулась, відкривши нішу в людський зріст, що зверху до низу була всіяна різнобарвними кнопками і такими ж написами.

— Та-ак, що ми тут маємо?.. — говорив сам до себе Рей, говорив таким буденним голосом, як наче б вранці, після безтурботного сну знічев’я шукав свою зубну щітку. — "Еліксир-А", — прочитав він один із написів. — "Еліксир-Б". "Еліксир..." Гм... В даній ситуації не те... Знову еліксир... Скільки тут тепер уже нікому не потрібних еліксирів життя, чи не правда, Сен?

Біолог, зайнятий своїми думками, не відповів.

За нього озвався Койль.

— Кінчай, командире! Кожна хвилина кидає зореліт у простір ще на один мільйон кілометрів і приносить нам ще один мільйон терзань!

— Ти став надто велемовним, Койль.

Рей, нарешті, знайшов те, що шукав. У верхньому лівому кутку ніші виднілася біла кнопка, над якою спалахував синій напис:

"Увага, смерть!.." "Увага, смерть!.."

— Ага, — буркнув Рей і простягнув до тієї кнопки руку.

— Стривай, командире, — раптом спинив його Сен. — Перш ніж заснути навічно, я хочу востаннє подивитися на Танію.

Рей опустив руку.

— Кібере, — гукнув пілоту, — виконай наше останнє прохання.

— Слухаю, командире, — пролунав безбарвний голос, і на протилежній стіні рубки спалахнув екран.

А на екрані з’явилась Танія.

2

Вони хитнулися, наче їх кинуло вперед раптове прискорення корабля, і завмерли, зволоженими очима вдивляючись у знайомі обриси назавжди втраченої планети.

Круглий диск Танії з голубими просторами численних морів і зеленими материками суходолів плив перед ними зовсім близько.

На мові одного з найдревніших і найчисленніших племен Танія означає "щаслива". Коли різномовні і ворожі племена після стількох віків, жорстоких роздорів нарешті об’єдналися в одну всепланетну сім’ю і щасливо почався процес формування єдиної цивілізації, тож і вирішено було назвати планету щасливою. І здавалося, Танія буде вічною, як вічним було голубе небо над нею, як вічно здіймалися за хмари високі гори і вічно шуміли хвилі теплих морів.

— Гляньте!.. Сани!.. — вигукнув Койль і по-дитячому показав пальцем на екран, де з води вистрибували дельфіни, діти морів (по-танійському — сани).

Та ось об’єктив наблизив берег — на сліпучо-білому піску махала рукою засмагла, наче вилита із бронзи, танійка. Вона посміхалася, сяючи двома разками білих зубів, і когось вітала.

Здоровань Сен, який так любив дівчат й іноді потрапляв через своє захоплення в різні тривіальні, а часом і драматичні історії, рвонувся вперед, заусміхався світлими очима, махав вродливій танійці рукою і навіть посилав їй повітряні поцілунки.

Глянувши на біолога, Рей чи не вперше за п’ять літ польоту посміхнувся куточками уст, навколо яких залягли гіркі зморшки. Іще він подумав, що Сен щасливий, якщо може хоч на мить, на одну лише мить, а таки забутися…

А на екрані вже пливли гори з білими піками гострих вершин, з крихітними фігурками альпіністів на засніжених схилах, потім з’явилися зелені долини, виноградники, села у квітучих садах, міста.

А вгорі, у світло-блакитному небі над щасливою планетою сяяли дві зірки, два танійських сонця. Одна зірка велика, біла, її звали Яна, що на древньо-танійській мові означає "життя", а друга — менша, голуба, її танійці нарекли Заною, себто — "таємнича", "загадкова". Біла зірка, осяйна Яна, знаходилась на відстані 150 мільйонів кілометрів від Танії, вона виростила і оберігала життя на планеті, у її життєдайному промінні купалися і рослини, і тварини, і люди. Голуба зірка, Зана, знаходилась на відстані близько 350 мільйонів кілометрів від планети, тому не зігрівала її, а лише прикрашала собою небо. І все ж танійські поети чомусь присвячували Зані більше віршів, аніж засновниці і хранительці життя — Яні. Може, тому, що голуба зірка була дуже гарною у світло-блакитному небі Танії. І зараз на стіні командирської рубки зорельота

непорочною голубизною — чистою і невинною — світилася підступна і страшна Зана — убивця планети.

— Досить!!! — раптом знетямлено крикнув Койль. — Я більше не хочу бачити прокляту Зану!!. Не хочу!.. Не буду!.. Не бажаю!..

Видиво на стіні тієї ж миті згасло.

Сен бликнув віями і, уникаючи дивитися на товаришів, повернувся до лівого бокового екрана, на якому сріблястою хмаркою застигли далекі галактичні туманності, і щось там підкреслено уважно розглядав.

Рей крокував рубкою від округлих вхідних дверей до пульту і назад.

Лунко цокотів хронометр.

Над пультом миготіли індикатори блоку контролю, сповіщаючи, що всі прилади працюють нормально, та вгорі, як і перше, світилося яскраве табло:

"Простір вільний. Збільшувати швидкість дозволяється".

— Куди вільний простір??! — істерично закричав Койль. — До загибелі??! В космічну прірву??! В нескінченну порожнечу??! Досить!.. Ситий уже тією порожнечею по горло!!.

— Койль... — тихо озвався Реп, не перестаючи крокувати рубкою.

— Я вам не Койль! — безладно розмахуючи руками, кричав астроном. — Я більше ніхто. Мрець! Ходячий труп! Біомаса, з якої космічна порожнеча вже висосала все... Погасіть табло! Ніякого вільного простору попереду немає! І не було ніколи. Ми в тупику! Ми летимо в нікуди!

— Сен… — командир стрівся поглядом з очима біолога і кивнув на Койля, котрий, запустивши у волосся обидві п’ятірні, стогнав і хитався з боку на бік.

Сен кивнув Рею, підійшов до пульту і натис одну з кнопок блоку біозахисту. Почувся тихий заспокійливий плескіт, як наче б поруч, за стіною захлюпотіло море, в рубці повіяло свіжим озоном, як то буває після теплої травневої грози. Койль, жадібно вдихаючи озон, поволі заспокоювався, бліде обличчя його зарожевіло, гримаси зникли, і по хвилині він повернувся до Рея і запитав з подивом:

— Командире, чому вимкнули екран? Я хочу ще дивитися на Танію.

— Але Танії вже немає, друже мій…

3

Шістдесят років тому голуба зірка раптом почала збільшуватись. Першими, коли ще неозброєним оком нічого не можна було побачити, відчули тривогу астрономи. Цілий рік кілька обсерваторій на обох півкулях планети не випускали Зану з поля зору телескопів. Потім дані були закладені в комп’ютер.

Голова Ради астрономів посивів у той день, коли ознайомився з висновками комп’ютера. Те, про що він підозрював із внутрішнім жахом, точними розрахунками підтвердила обчислювальна техніка.

На зверхсекретному засіданні Уряду сім провідних астрономів доповіли, що це — початок кінця. Голуба зірка почала зближуватись із білою зіркою, з Яною. Зближення, за найточнішими підрахунками, триватиме понад сто років. За цей час Зана підійде до Танії на таку відстань, що все живе на планеті буде знищено пекельним промінням, а сама планета — мертва і обвуглена — втративши орбіту, впаде на

голубу зірку і згорить у її надрах. Так загине життя — єдине у системі двох зірок.

Члени Уряду запитали:

— Чи є хоч який-небудь шанс врятувати планету?

Астрономи відповіли: ні, немає. Цивілізація Танії, хоча й розпочала космічну еру, але ще не досягла такого рівня розвитку, щоб змогла керувати планетами й зірками. Для цього їй не вистачає п’ятисот років. А можливо, і всієї тисячі.

Члени Уряду запитали: чи є надія на те, що зближення Зани із Яною припиниться якось саме?

Астрономи відповіли: ні, немає. Процес зближення подвійних зірок, якщо він уже почався, невідворотній. Все залежить тепер від часу. На рік раніше зазначеного строку чи на рік пізніше, а катастрофа відбудеться неминуче.

План врятування танійської цивілізації запропонувала Рада Космонавтики. А полягав він ось у чому: негайно зупинити на Танії поступ науково-технічного прогресу, а всі кошти, матеріали, людські ресурси і наукову силу кинути на створення космічного зорельоту, проект якого було розроблено раніше, але будівництво не розпочиналося за браком коштів. За десять-дванадцять років потужний зореліт, начинений автоматикою, з невеликим за кількістю екіпажем зможе вирушити в космічні простори на пошуки інших, більш розвинених цивілізацій, котрі й допоможуть врятувати нещасну… так, так, тепер вже нещасну Танію. Коли ж зореліт не зустріне у космосі розум, то принаймні знайде придатну для життя планету, куди й буде переселено якщо не всіх, то бодай частину танійців.

Уряд прийняв цей план, і того ж року поступ науково-технічного прогресу на Танії було припинено, а всі ресурси — матеріальні й людські — кинуто на створення зорельоту.

Будівництво тривало дванадцять років, і на тринадцятий потужний космічний корабель був готовий до міжзоряного плавання. Рада Космонавтики вирішила послати зореліт до найближчого сузір’я Н-1, що знаходиться на околиці кульовидної Галактики, а точніше, за 13 світлових років від її центру. В сузір’ї Н-1 (воно було вибране тому, що тільки до нього міг дістатись зореліт, інші сузір’я знаходились за межами його можливостей), астрономи виявили зірку з трьома планетами. Третя планета, за попередніми даними, і могла бути придатною для існування білкових організмів.

Рей працював тоді в інституті Космонавтики. В свої тридцять два роки він уже був відомим ученим, конструктором перших космічних ракет. Він же був і першим космонавтом Танії, який здійснив близько сотні витків навколо планети і виходив у відкритий космос. Робота вченого, конструктора ракет і космічного пілота щасливо доповнювали одна одну. Попрацювавши з рік пілотом, Рей знову повернувся в інститут, у своє КБ, і брав найактивнішу участь у проектуванні, а згодом і будівництві першого зорельоту.

Високий і тонкий — на вигляд ніби не із здоровань, Рей між тим відзначався надзвичайною витривалістю, аналітичним розумом, невичерпною працездатністю і реакцією автомата. Міг працювати в інституті по двадцять годин на добу, лишаючи для сну три-чотири години, і почував себе при цьому чудово. В 32 роки Рей залишався холостяком, житла свого не мав, а мешкав в інституті, в закапелку при кабінеті і про створення власної сім’ї якось за роботою і не думав. Взагалі, жінок він чомусь ігнорував. Більше того, кепкував з тих, хто "бігав за спідницями".

Ось це і відіграло вирішальну роль при затвердженні Рея Радою Космонавтики на посаду командира екіпажу. Враховано було й те, що

він не має сім’ї та дітей, за якими на час польоту відчував би постійну тугу. Політ в обидва кінці мав тривати п’ять років. Але це для зорельота, а на Танії за цей час мине півстоліття. Тридцятидвухрічний космонавт, повернувшись з польоту лише на п’ять років старішим, зустріне свою дружину (якщо вони були приблизно одного віку) вісімдесятирічною, а дітей — шістдесятирічними чи й ще старшими. Психологічно він ніколи не зможе змиритися з цим і буде травмований на все життя.

Про це говорили й біологу Сену та астроному Койлю, коли розглядали їхні кандидатури. Але ці двадцятип’ятилітні молоді хлопці — спортсмени, відомі спеціалісти в своїх галузях просто ще не встигли обзавестися сім’ями. Щоправда, Койль, як і Рей, усього себе віддавав роботі, а ось Сен встигав і роботою займатися, і сердечним справам приділяв чимало уваги. Він і дня не міг прожити без флірту, без бігання на побачення, без знайомства з вродливими танійками. Познайомившись із черговою кандидаткою на створення сім’ї, Сен оббігав усіх знайомих, розказуючи, яку незвичайну жінку оце зустрів — прямо ідеальну. І запрошував знайомих на весілля. Але, як завжди, швидко охолоняв від свого захоплення, і вибраниця уже не здавалася йому найкращою. "Вона нічого, — розводив він руками, — але така, як і всі..." І затівав нову серію амурних походеньок, часом ловеласничав з одруженими жінками й іноді, аби врятуватися від гніву обурених чоловіків, йому доводилося просити у свого начальства "найтерміновіше відрядження на край Танії" та перечікувати там біду. Але й "на краю Танії" були вродливі дівчата, і Сен не витрачав марно часу... Та як він не любив жінок, а по-справжньому так і не встиг покохати жодної... "А, може, тому, — казав він друзям за кухлем доброго старого танійського вина, — що суджена ще не зустрілась мені".

Батька свого Сен не знав, бо мати — юне і вітряне дівча — народила його "внаслідок помилки юності", як вона написала у заяві, а тому віддала свою дитину в інтернат і легко забула про ту "помилку юності" на все життя. В інтернаті Сен і виріс. До речі, разом із Койлем, який, щоправда, прибув туди пізніше. Батько Койля — інженер і альпініст-десятитисячник загинув при підкоренні найвищої на Танії вершини,

безіменного піку, який нині носить його ім’я. Він зірвався з висоти 10 тисяч 768 метрів, коли до вершини вже рукою було подати, і полетів у прірву. Дружина так любила його, що не змогла перенести втрати — наклала на себе руки. Коли сталося те, Койлю було сім років, але трагедія батьків так боляче вразила його, що душевна рана не затягувалася протягом усього його життя, і лише робота по 20 годин на добу рятувала юнака від туги за батьками.

Рей залишав матір, немічну і висохлу, із пересадженим серцем, що теж уже відмовлялося працювати. Дні старої були лічені, і знаменитий її син, попрощавшись із матір’ю назавжди, поховав її у своєму серці, як тільки-но ступив на трап зорельоту. Батько його — відомий мікробіолог — загинув літ із тридцять тому, коли експериментував на собі з дуже небезпечним вірусом.

Був ще й четвертий член екіпажу, інженер-радіоелектронік Мун — веселий, компанійський юнак, якого неможливо було змусити хоч трохи посидіти спокійно чи бодай помовчати з годину. І ось цей весельчак Мун і не витримав польоту. Через два роки, коли Танія в боковому екрані яріла вже крихітною зіркою, Мун зненацька почав хвилюватися і шукати в небі рідну планету, котра "втекла від них" — принаймні так він запевняв Рея. Екіпаж, як міг, рятував товариша, але пориви веселощів все частіше й частіше у нього змінювались приступами меланхолії, і Мун тоді годинами не відходив від бокового екрана, на якому ледве-ледве, тільки напруживши зір, можна було побачити світлу крапку — Танію. Мун ставав дратівливим, істерично кричав, що Танії більше немає і взагалі немає більше нічого, а є тільки чорна нескінченна порожнеча і що вони у неї в полоні і нікуди не летять, а висять на однім місці, і порожнеча тим часом висосує їхній мозок, як висосала перед цим із Всесвіту простір і час…

Одного разу, коли екіпаж спав, Мун (він тоді чергував у рубці) відключив від енергоблоку кібера, який міг йому перешкодити, розблокував шлюз і, викинувшись у космос, відкрив гермошлем… Десь

він — миттєво перетворений на крижану ляльку — напевне й досі літає у чорному просторі і, очевидно, літатиме вічно…

Через 2,5 року зореліт дістався до сузір’я Н-1 (так було зареєстроване те сузір’я за каталогом танійського астронома Нана) і дослідив три планети п’ятої зірки. Всі вони виявились повністю непридатними для життя — атмосфери з аміаку, тиски немислимо величезні. На кожній із трьох планет аналізатори по вивченню зовнішнього середовища, сховані в надміцні оболонки, не витримували більше 20 хвилин. Тиск сплющував їх і розмазував метал по базальтовій корі.

І братів по розуму зореліт за довгу дорогу так і не зустрів.

Пального, запасів кисню та харчів лишалося на три роки, тобто на зворотний шлях.

4

Повертались, як на власні похорони.

Надії на врятування танійського людства вже не було. А будувати новий, ще потужніший зореліт, який зміг би стрибнути через немислимий простір аж до центру Галактики, де напевне ж є розумне життя, у танійців уже навряд чи був час.

Екіпаж добре знав, що творилося у небі рідної планети, доки спішно будувався зореліт — єдина надія на врятування танійського людства. За дванадцять років голуба зірка, підступна Зана збільшилась у небі Танії в п’ять разів і невдовзі досягла розмірів Яни, підійшовши до планети на відстань у 150 мільйонів кілометрів. І Танія, що від однієї зірки одержувала благодатне тепло і світло, із збільшенням другої почала катастрофічно гинути. Зникли зими, температура повітря піднялася вдвічі, потім утричі, грані між порами року розмилися, і на Танії

встановилася пекуча спека, від якої ніде було сховатися і нічим захиститися. Міліли і висихали ріки, озера, а згодом надійшла черга і морів. Спікалися і тріскались колись родючі поля, ґрунт кам’янів. Вигорали сухі ліси. Величезної сили урагани і суховії здіймали хмари пісків і засипали на планеті все: сади, села, міста… А невмолима Зана все ближче і ближче підходила до планети, все пекучішим і лютішим ставало її проміння. Рослини вигорали, люди задихалися.

Та біда ніколи не ходить сама.

Зненацька почала свій страшний рух вперед і біла зірка — Яна. Процес зближення двох зірок наростав, і хоча їх поки що розділяли сотні мільйонів кілометрів, всепланетна катастрофа вже набирала темп. У зв’язку з рухом Яни астрономи зробили нові обчислення і доповіли Уряду, що тепер до кінця катастрофи залишається не 88 років, а рівно половина.

Сорок чотири роки.

Вже не чути було ні сміху, ні пісень, ні просто веселого гомону. Люди, яких засипали піщані бурі і палили жахливі світила, ходили, як чорні тіні… Зникали діти. Ті, які народилися раніше, вмирали першими, а нові більше не з’являлися. Та й навіщо народжувати дітей, коли живим уже немає місця, коли саме життя на Танії вже приречене.

В уцілілих містах (села вже були спалені і засипані піском) згасли вогні, а всі енергетичні ресурси планети (крім потрібних для будівництва зорельоту) були віддані астрономам. Спеціальні центри день і ніч посилали у напрямку кульовидної Галактики надпотужні сигнали біди, посилали їх щогодини — і так кожну добу, — але минали роки, а на ті сигнали так ніхто і не відгукнувся.

Ось за таких умов і стартував зореліт п’ять років тому. П’ять для зорепрохідників, а на Танії за цей час минуло ні багато ні мало —

півстоліття. Повернення тяжким було ще й тому, що не мали вони сили позбутися щоденних болючих думок: а що там удома? Невже й досі голуба зірка продовжує свій страшний рух уперед?.. Все може бути, півстоліття минуло звідтоді. Рей зробив було спробу заборонити екіпажу аж до повернення жодним словом згадувати у розмові Танію та її катастрофу… Згадувати — не згадували, але хіба забороніш думати про неї? Навіть із своїми власними думками Рей нічого не міг вдіяти, а з чужими й поготів.

Правда, жевріла ще квола сподіванка на чудо: а раптом при поверненні пощастить зустріти чужий зореліт?

Не пощастило.

Повернулися на агонію…

Картина, яку вони побачили, була у тисячі разів страшнішою за ту, яку вони малювали в своїх уявах. Ближче як на десять тисяч кілометрів зореліт не міг наблизитись до планети. Танія, на якій уже не лишилося більше життя, була мертвою і горіла. Горіло все, навіть кам’яні гори плавились і стікали вниз жахливими ріками розжареної магми… Язики вогнів і шлейфи димів здіймалися до неба, у якому творилося щось незбагненне і неймовірне. Два колосальні світила, затуляючи собою півнеба, заливали мертву планету океанами всеспопеляючого вогню… Навіть потужні захисні фільтри не могли послабити оте пекло, і блок самозахисту корабля раз по раз сигналізував про зростаючу небезпеку. На фоні двох гігантських зірок диск Танії здавався маленьким і беззахисним. Так воно й було насправді.

Койль з допомогою астрономічних автоматів зробив підрахунки і заявив, що Танія горітиме ще десять-дванадцять років, а тоді впаде на голубу зірку.

— Увага!… Увага!.. — пролунав монотонний голос кібера.

— Небезпека навколо зорельоту продовжує наростати. Блок самозахисту готується до аварійної ситуації!

— Все! — сказав Рей. — Наша поміч вже нікому не потрібна. Будемо відходити від Танії.

— Для чого? — здивувався Койль.

— Щоб врятувати корабель. Його оболонка може не витримати високої температури. Крім того, не виключена можливість, що нас притягне Зана.

— Хай притягує, чи не все одно? — вигукнув Койль. — Пального в нас залишилося десь на півпарсека, а в радіусі найближчих 15 парсеків немає жодної планети. То кому ми і навіщо потрібні? І куди ми подінемось? Сімдесят мільйонів наших співвітчизників загинули, планета горить, більше людства у Всесвіті немає. Ми останні люди. То чого нам турбуватися про якусь там оболонку зорельоту?

Койль обхопив голову руками і застогнав.

Рей поклав йому руку на плече, хотів було щось сказати, але, певно, не знайшов слів утіхи (та й де їх узяти в такій ситуації?), і його рука, зсунувшись з плеча товариша, безвільно упала.

— Чому ми не загинули разом з усіма? — стогнав Койль, і плечі його тряслися. — Хто і для чого нас залишив живими? Щоб ми дивилися, як горить рідна планета? Щоб божеволіли від думки, що ми — останні представники людства? Та краще розігнати зореліт і врізатися в ту прокляту голубу зірку! — і він кинувся до пульта управління.

— Койль — назад!.. — владно сказав Рей, і астроном застиг з похиленою головою. — Я прошу тебе, Койль, — стримано заговорив Рей, — попри все залишатися людиною. Істерику я ненавиджу. Навіть у

приречених. А тобі, Койль, випало найбільше в світі щастя — народитися людиною. Так будь нею до кінця.

— Командире, — озвався Сен досить спокійно, хоч і частіше од звичайного бликав віями. — Крім нас на зорельоті є ще життя.

— Знаю. У законсервованому вигляді у нас зберігаються молекули ДНК. Це все, що ти хотів мені сказати?

— Командире, в молекулах запрограмоване життя.

— Це я знаю і без тебе, Сен.

— Командире, я не можу піти в небуття, кинувши напризволяще молекули. Чуєш, командире, ми будемо відповідати перед історією!

— Ти забув, Сен, що історії більше немає.

— Так перед Всесвітом будемо відповідати! — вигукнув Сен. — Наші молекули при сприятливих умовах могли б дати початок новому життю.

— Сен, я думав про молекули, — Рей прямо дивився в очі товаришу і прямо, дещо аж різкувато говорив: — Ти біолог, і сам добре знаєш, що у відкритому космосі молекули не посієш. А планет, придатних для життя, ми не знайшли і вже не знайдемо. Пальне і життєві ресурси корабля вичерпуються. Це все, мій друже. Молекули життя загинуть разом з нами!

— Увага!.. Увага!.. — почулося від пульта. — Блок самозахисту фіксує концентроване скупчення невідомих хвиль навколо корабля.

— Це підкрадається до нас голуба зірка! — крикнув Рей. — Всім зайняти свої місця в аварійних кріслах. Відходимо від системи двох зірок у відкритий космос!

Ледве екіпаж зайняв місця в аварійних кріслах і кібер увімкнув навколо них систему біозахисту, як різко пролунали один за одним три сигнали: сигнал про раптове прискорення корабля, сигнал загальної аварійної тривоги і сигнал блоку біологічного самозахисту. На пульті замиготіли лампочки індикаторів, забігали на шкалах стрілки, загуділи зумери тривоги по кожному блоку корабля. Під стелею спалахнув великий червоний диск аварійного індикатора.

— Ходові двигуни не в змозі розірвати силу притягання голубої зірки! — монотонно і, як завжди, без інтонацій доповів кібер. — Корабель набирає прискорення і падає на зірку.

— Форсаж!!! — і голос Рея потонув у ревищі сирен.

Кібер устиг натиснути кнопку "Форсаж", зореліт затрясся, як у лихоманці, заскреготів метал, наче хто здирав його з корабля. Заревіли надпотужні аварійні двигуни, величезна сила їх рвонула зореліт і кинула його в космічний простір…

Навантаження в одну частку секунди стало таким, що навіть не допомогла система біозахисту, й екіпаж втратив свідомість.

Що було далі, того ніхто не пам’ятав. Коли вони отямились, зореліт тихо здригався, на передньому екрані видно було звичне темне зоряне небо, а на лівому, боковому — далекі галактичні туманності. Правий екран був вимкнений, аби рубку не засліплювало проміння двох зірок.

— Форсаж закінчено, — доповів кібер. — Ми вийшли із зони притягання голубої зірки. Форсаж тривав п’ять секунд, але забрав 97

відсотків аварійного палива. Зараз прозвучать сигнали про вихід із небезпечної зони і про закінчення аварійної ситуації.

Один за одним пролунали два сигнали відбою. Тільки після того автоматика розблокувала систему біозахисту і крісла відкрились, Рей звівся, відчуваючи у всьому тілі страшенну втому. Зі своїх крісел встали Сен і Койль.

Лунко цокотів хронометр.

— А для чого ми рятувалися? — з подивом запитав Койль. — Щоб через півгодини накласти на себе руки?

— Ми рятували зореліт, — сказав Рей, займаючи своє місце за пультом управління. — Тільки зореліт. Для чого? Відповідаю. Якщо у Всесвіті де-небудь є життя, а воно таки є в інших зоряних системах інших галактик, то хто буде знати, що колись була Танія в системі двох зірок і жили на планеті розумні істоти, які вміли сміятися і любити, вміли мислити і трудитися, ті істоти, котрі, складали і співали пісні та ростили дітей. Хто про це, питаю вас, буде знати? Знищивши зореліт, ми вчинимо найтяжчий злочин перед пам’яттю наших загиблих людей.

— Що ж ти пропонуєш, командире? — запитав Сен.

— Розігнати зореліт до напівсвітлової швидкості і, вичерпавши пальне, вимкнути двигуни, законсервувати зореліт і — накласти на себе руки. — Він помовчав, певно, ще раз зважуючи своє рішення. — Корабель мандруватиме в космосі тисячі, сотні тисяч, а можливо, й мільйони літ. А за такий час яка-небудь високорозвинена цивілізація зустріне його, розконсервує і дізнається про трагедію Танії. Так ми на мільйоноліття збережемо пам’ять про нашу цивілізацію. А це — рівнозначно подвигу.

І так було вирішено.

І Рей розганяв зореліт доти, доки вистачило пального, а тоді передав управління кіберу-пілоту. І хоча над пультом спокійно і упевнено світилося табло "Простір вільний. Збільшувати швидкість дозволяється", пального на збільшення швидкості вже не було, як не було вже й потреби летіти далі. Залишалося тільки розблокувати нішу Нуль-1, де за сімома замками зберігалася легка і безболісна смерть для екіпажу корабля. На випадок, якщо не буде іншого виходу. А виходу уже не було.

Тільки Рей підійшов до ніші Нуль-1, як на пульті управління почувся тривожний сигнал локатора, і тієї ж миті кібер монотонно забурмотів:

— Головний лазер засік невідомий об’єкт, що йде на зближення з нами. Лазер засік невідо...

Одним стрибком — легким і рвучким, як для його віку, — Рей опинився біля пульта. На чорному екрані локатора засвітилася ледь видима крапка. Крихітна, як макове зерня, вона то розпливалася, то знову збиралася у фокус. За спиною Рея стояли Сен та Койль і, стримуючи дихання, до болю в очах вдивлялися у те світле макове зерня на чорному полі екрана. І кожний подумав в ту мить одне й те ж: невже то корабель братів по розуму?

— Об’єкт знаходиться на межі видимості, — лунало металеве звучання. — Наш курс через сорок сім хвилин пересічеться з курсом невідомого об’єкта.

— Він бачить нас на своїх екранах, — і Рей крикнув: — Сигнал?!!

На пульті спалахнуло кілька голубих лампочок, і в морок космосу на мільйони і мільйони кілометрів полетів сигнал.

Минула хвилина, друга, третя...

Всі напружено чекали.

Кожна хвилина кидала корабель вперед на мільйон кілометрів, система корабельного бачення працювала на повну силу, але невідомий об’єкт все ще залишався на межі видимості і ярів на екрані маковим зерням.

— Об’єкт на сигнали не відповідає, — порушив мовчанку кібер. — За інструкцією я маю подбати про захист корабля.

— Почекай, — спинив його Рей. — Увімкни і знову вимкни лазерний промінь. Повтори це шість разів з інтервалами у три секунди.

Кібер зробив все, що велів командир, і доповів, що невідомий об’єкт на промінь лазера не реагує.

Минуло ще десять хвилин.

Та ось нарешті макове зерня на екрані почало збільшуватись.

Кібер знову послав йому назустріч уривчасті сигнали, але, як і перше, на них ніхто не зреагував.

— Схоже на те, що той об’єкт ведуть автомати, — висловив припущення Рей. — І до того ж частково виведені з ладу.

— Командире, я вже знаю, що це за об’єкт, — сказав кібер. — Але для остаточного переконання зроблю повторні підрахунки.

Ще мить, і кібер доповів командиру:

— Повторні підрахунки підтвердили мою здогадку. Невідомий об’єкт є кометою.

Сен лунко хруснув пальцями.

Койль заворушив побілілими губами, але певно у нього не вистачило в ту хвилину слів, щоб передати той відчай, що струснув його душу. Рей звівся з крісла.

— Що ж… — стомлено, надто стомлено сказав він. — Я знав, що чуда під завісу не станеться.

На Сена і Койля він намагався не дивитися, щоб не бачити їхніх пригнічених і розчарованих облич.

— Доповідаю про об’єкт, — монотонно забубонів кібер. — Голова комети схожа на планетарну туманність, в центрі її є зореподібне згущення. Ядро голови — брила в 145 кілометрів із льоду, з домішками пилових часток. Розмір самої голови — 5 мільйонів кілометрів. Хвіст комети тягнеться на 350 мільйонів кілометрів. Складається він з крижаних відламків. Швидкість комети — 270 кілометрів на секунду. Хвіст комети під дією теплового проміння витягується у бік двох зірок — Яни і Зани.

— Який розмір крижинок? — швидко запитав Сен.

— П’ять міліметрів, — відповів кібер.

— Мене ще цікавить наявність фосфору.

— Фосфор є у складі комети.

Кібер умовк, і в рубці запанувала тривала тиша, тільки чувся одноманітний писк зумерів. На екрані вже видно було туманну кулю, з ледь помітним видовженням — хвостом.

— Хімічний склад комети нас не цікавить, — порушив мовчанку Рей. — Нас цікавить факт зіткнення з кометою.

— Зіткнення з головою комети нам не загрожує, — відповів кібер. — Зореліт пройде через хвіст комети на відстані ста тридцяти мільйонів кілометрів від її голови. — Але на такій швидкості навіть п’ятиміліметрові крижинки небезпечні для корабля. Через 30 хвилин я увімкну протиметеоритні гармати, і ми прорубаємо вікно у хвості комети.

— Ні! — рішуче вигукнув Сен. — Мусимо обійтися без гармат. Треба прокласти курс корабля вище хвоста комети хоча б на п’ять тисяч метрів. А ще мене цікавить курс комети.

— Комета рухається до сузір’я Н-112, — відповів кібер. — За даними комп’ютера, сузір’я Н-112 складається з шести зірок. Комета увійде у систему тільки шостої зірки, що має сім’ю з дев’яти планет. Відстань до системи шостої зірки — 500 світлових років.

— Командире, — звернувся Сен до Рея. — В однієї лише зірки дев’ять планет. Хоч одна з них та може виявитись придатною для життя. Коли б доставити туди молекули ДНК, вони б дали початок новому життю.

— 500 світлових років, — похитав головою Рей. — Це не для людей.

— Через 25 хвилин зореліт пройде над хвостом комети, — застеріг кібер.

— Командире! У мене ідея! — збуджено заговорив Сен. — Комета — це чудо, послане нам Всесвітом. Іншої такої можливості не буде. У нас є молекули ДНК, у нас їх сотні і сотні тисяч. І в кожній з них запрограмоване життя. Коли їх доставити на планету шостої зірки, вони дадуть початок новому життю. А комета донесе їх сама.

— Це справді ідея. Викладай, Сен.

— Розмір зверненої в спіраль молекули ДНК людини — приблизно 3 міліметри. Розмір крижинок у хвості комети — 5 міліметрів Треба заморозити молекули ДНК у крижинки розміром 5 міліметрів і висіяти їх у хвості комети. Комета підхопить їх і понесе до сузір’я Н-112. Проходячи над якою-небудь планетою, крижинки під дією тепла розтануть, і молекули впадуть на планету. Загинувши, танійська цивілізація воскресне на одній з планет шостої зірки. І життя не урветься у Всесвіті.

Зореліт нісся над хвостом комети, і з його шлюзів один за одним вилітали зонди. На оглядовому екрані видно було, як зонди, срібні від зоряного блиску, опускалися вниз, розкривалися і висівали у хвіст комети рої крихітних крижинок.

— Щасливої дороги! — кричав до екрана Сен, і очі його збуджено горіли. — Вище голови, друзі мої! — повернувся він до Рея і Койля. — Віднині ми — Сіячі Життя. Гинучи, ми засіяли життя, і у Всесвіті воно не урветься. І десь у системі шостої зірки, на чужій планеті з’являться люди, то хіба за це не можна випити? Бодай і прощальне вино, бодай і зі смертю. Розблоковуй, командире, нішу Нуль-1, діставай прощальне вино та срібні келихи.

— Ти щасливчик, Сен. Така ідея на краю власної загибелі!..

Рей підійшов до ніші і ледве натис кнопку, як на табло спалахнув пульсуючий напис:

"Останнє застереження. Тут знаходиться смерть".

— Смерть… — зітхнув Рей. — Ось ти нам і потрібна, голубко.

"Подумай ще раз, чи все ти зважив?" — застерегло табло.

— Все, — відповів Рей і повернув кнопку навколо своєї осі.

— Ніша Нуль-1 заблокована! — застеріг металевий голос.

— Сен?.. — гукнув Рей, не обертаючись. Біолог підійшов до пульта і повернув один з важелів.

— Увага!.. — загудів металевий голос. — Ніша Нуль-1 розблокована. Хто випускає смерть?

— Я — Рей, командир екіпажу зорельоту, — сказав Рей. — Настала критична ситуація Нуль-1. Екіпаж зорельоту добровільно іде з життя. Прошу на трьох три смерті.

— Твоє прохання, командире, приймається до виконання, — почувся короткий зумер, і все стихло.

Рей повернувся до екіпажу, тримаючи в руці пляшку вина.

— Друзі мої, — почав він аж дещо врочисто. — Наша гірка подорож наближається до фіналу. Совість у кожного з нас чиста, ми зробили все, що було у наших силах. Більше того, ми, гинучи, засіяли життя у Всесвіті. А за це годиться випити.

Рей відкрив пляшку і розлив світле вино порівну у три срібні келихи.

— Двигуни вимкнено, — доповів кібер-пілот, і враз стихло монотонне цокотіння хронометра.

— У нас уже немає часу, мусимо поспішати, — сказав Рей, і вони застигли, вражені незвичайною тишею, що запанувала в рубці. На оглядовому екрані востаннє з’явилися далекі зорі, екран згас, і чорна пітьма насунулась на нього — автоматика законсервовувала зореліт.

Одна за одною на пульті тьмяніли лампочки індикаторів, завмирали стрілки у віконцях Шкал.

На центральному табло спалахнув напис: "Двигуни вимкнено. Корабель іде по інерції. Всі блоки корабля вимикаються". І — згасло.

І тоді стало важче дихати — автомати відключили подачу кисню в рубку, система життєпостачання корабля уже була виведена з ладу.

— Що ж, друзі, — підняв Рей свій келих. — Чому бути, того не минути. Чуда вже не станеться, і нам ні на що сподіватися. Тож вип’ємо свої останні келихи танійського вина і заснемо навічно, як заснули вже раніше нас всі люди Танії.

— За життя, Рей! — вигукнув Сен, піднімаючи свій келих. — Веселіше прощайся з життям, командире. Ми гинемо, але молекули життя летять у Всесвіті. Койль, — повернувся він до астронома, — і ти посміхнися в останню мить. Адже нам випала найбільша честь — засіяти нове життя. Отож, за життя, друзі! Ми смертні, але воно — безсмертне.

— Тобі легше помирати, — раптом сказав Койль. — Ти любив жінок і вони тебе любили, а я…

— Я знав, що живу лише раз на світі білому і тому спішив жити, — і Сен мрійливо протягнув: — О, я жінок відлюбив, і вони мене теж відлюбили! А раз навіть довелося вночі з третього поверху стрибати… — Сен засміявся і залпом випив свій келих.

— За життя! — сказав Рей і теж випив. — Гарне вино, — додав він і обережно поставив келих на столик.

— Танія завжди славилась своїм вином, — сказав Сен і теж обережно поставив свій келих на столик.

— Я захмелів, — вигукнув Койль, збуджено блискаючи очима. — Вино зі смертю дуже хмільне.

І, високо піднявши руку, хряпнув келихом об підлогу.

— На щастя тим, хто коли-небудь житиме після нас!..

— Виявляється, нічого страшного й немає, — здивовано і з якимось внутрішнім полегшенням вигукнув Сен. — Я, зізнаюсь, трохи боявся смерті, але після бокала прощального вина мені всього лише захотілося спати.

— Так і мусить бути, — заспокійливо промовив Рей. — Ми просто заснемо і все.

"А заснувши, — подумав він про те, про що не хотів говорити вголос, аби востаннє не завдати болю товаришам, яких дуже любив, — ми вже не будемо знати, навіть через мільйони літ не будемо знати, що ніколи-ніколи не прокинемось..."

На стелі рубки бликнув і став повільно гаснути плафон денного світла — автомати вже відключили енергетичні ресурси корабля.

— Час прощатися, друзі, — Рей підійшов до Сена та Койля, став між ними і обняв їх за плечі. — Нам уже належить вічність.

— Як хочеться спати, — надсилу промовив Койль. — Здається, ніби я цілий вік не спав...

Зненацька по всій рубці задзвеніли мелодійні, веселі дзвіночки, і Рей подумав, що то йому сниться, і заусміхався, бо здалося, що він на лісовій галяві зустрічає весну... Та нараз зусиллям волі напруживши пам’ять, він пригадав, що то востаннє прощально дзвенять автомати, які вимикаються із системи життєзабезпечення корабля.

— Спати… спати… — бурмотів Койль. — Вже вечір… хочеться спати.

Плафон приречено згасав, наче мерк білий день, і з усіх боків до зорелітників підступала пітьма, оточуючи їх навічно щільним колом, і тільки посередині рубки, під плафоном, де вони стояли, ще жовтіло кружало вмираючого світла.

Першим хитнувся Койль, заплющив очі і беззвучно почав опускатися на коліна. Рей і Сен зімкнули стрій, ще міцніше стисли один одному плечі. Койль опустився на коліна, якусь мить стояв так, востаннє зітхнув і впав на бік, головою в густий морок, що оточував кружало згасаючого світла.

— Моя черга, командире… — прошепотів Сен. — Як хочеться спати… Ніколи не знав, що так може хотітися спати… спа-а…

Заплющивши очі, він повільно опускався на коліна.

Рей хитнувся, але встояв.

— Як хочеться спати, — бурмотів він із заплющеними очима. — Як страшенно хочеться… хочеться спати… Так би і спав оце… спав тисячу літ…

Сен опустився на коліна, полегшено, наче він щойно спустився з крутої гори, зітхнув і ліг на бік. Він уже не чув, як між ним і Койлем упав Рей.

— Зореліт законсервовано, — монотонно пробурмотів у пітьмі кібер, але до нього вже ніхто не озвався.

Мертвий корабель з мертвим екіпажем на борту крихітною срібною краплею плив у темному зоряному небі, плив до далеких галактичних туманностей, де серед густих зоряних скупчень мільярдів планет мали

бути планети людей, шлях до яких вимірювався мільйоноліттями. Але тим, хто ступив у вічність, мільйоноліття все одно що мить…

І кібер, переконавшись, що корабель вже мертвий, відключив себе від аварійного енергоблоку, згорбився, опустив голову і мертвою брилою застиг за пультом управління, йому було легше, аніж людям, адже він не знав, що таке смерть, а просто виключався із системи енергоживлення. У чорній пітьмі блимнула востаннє червона лампочка аварійного енергоблоку і згасла.

Зореліт загиблої танійської цивілізації вже належав Космосу.

А комета полетіла на далеку околицю спіральної галактики, до сузір’я Н-112, за танійським каталогом. Шоста зірка того сузір’я мала дев’ять планет. Через 500 світлових років комета долетить до системи шостої зірки, пронесеться над однією з її планет, і в теплому промінні зірки крижані відламки у хвості космічної гості розтануть, і молекули життя загиблої танійської цивілізації опустяться в молодий океан.

І будуть на планеті змінюватись пори років, і зміниться їх багато-багато, мільйоноліття прошумлять над молодою планетою, аж доки не з’являться під її голубим небом люди, і зірку свою вони назвуть Сонцем, а планету свою — Землею.